

Sadık Hidayet'in "Goceste Dej" Öyküsü Üzerine Göstergebilimsel Bir Çözümleme

A Semiotic Analysis of Sadık Hidayet's Story *Goceste Dej*

Asuman GÖKHAN*

Öz

Bu çalışma, İranlı yazar Sadık Hidayet'in "Goceste Dej" adlı öyküsünün göstergebilimsel açıdan incelenmesidir. Göstergebilim, hem dünyanın insan, hem de insanın insan için taşıdığı anlamı araştıran bilimsel bir yöntemdir. Bu yöntemle anlatıları "anlam kavşaklarına" ayırarak ve karşıtlıkları vurgulayarak derin anlamı ortaya çıkarmayı amaçlıyoruz. Böylece bu çalışmada öncelikle metnin anlatsal eklemlenmesini görmek amacıyla göstergebilimsel okumanın ilk aşaması sayılan kesitleme işlemi gerçekleştirilecektir. Kesitleme işlemi takip eden ikinci aşamada anlatının zamansal ve uzamsal yapısı üzerinde durulacaktır. Son aşamada ise anlatı içinde görülen eyleyenlerin bakış açıları ortaya konulacaktır.

Anahtar sözcükler: Sadık Hidayet, Goceste Dej, göstergebilim, kesitleme, gösteren, gösterilen, eyleyen.

Abstract

This study is the semiotic analysis of Persian author Sadık Hidayet's story entitled *Goceste Dej*. Semiotics is a scientific method to search for the meaning of the world for human beings and of human beings for themselves. The study is intended to reveal the deeper meaning by dividing the narrative into "intersections of meaning" and emphasizing the contrasts. Sectionalization, which is considered as the first stage of semiotic reading, will be done in order to analyze a text, and to see its narrative articulation. In the second stage after sectionalization it will be focused on temporal and spatial structure of the narration. In the final stage, the viewpoints of the actants seen in the narration will be presented

Keywords: Sadeq Hedayat, Goceste Dej, semiotics, sectionalization, signifier, signified, actant.

* Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi E.F. Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, agokhan@atauni.edu.tr

Bu çalışmada İranlı yazar Sadık Hidayet¹'in (Âryenpûr, 1382: 334-429) *Goceste Dej*² (Hidayet, 2005: 102-110) adlı öyküsü göstergebilimsel açıdan incelenecektir. Kendi dışında bir şeyi temsil eden ve dolayısıyla bu temsil ettiği şeyin yerini alabilecek nitelikte olan her şey biçim, nesne, olgu vb. dille ilgili bilimlerde genel olarak gösterge diye adlandırılır. Bu açıdan, sözcükler, işaretler, vb. gösterge olarak görülür. (Rıfat, 2005: 115) Göstergebilim ise, A. J. Greimas'a göre, "hem dünyanın insan, hem de insanın insan için taşıdığı anlamı araştıran" dal ve bilimsel bir yöntemdir. (Kıran ve Eziler Kıran, 2007, s. 328) Göstergebilimsel çözümleme de bir okuma edimidir. Ancak buradaki okuma, sıradan ve yaygın okuma anlayışıyla örtüşmez. Yaygın okuma, bir metnin belirgin apaçık, besbelli olan anlamının peşindeyken, göstergebilimsel okuma, daha duyarlı ve yöntemli bir çaba gerektirir. Var olduğu kabul edilen yapıyı araştırarak, bozarak, çözerek yeniden kurma, yeniden yapılandırma eylemidir göstergebilimsel çözümleme. Bu anlamdaki bir okuma ediminde her özgün anlamlı dizgi göstergebilimci için kuramsal modeli açısından bilimsel bir buluş kaynağı da olacaktır. (Rıfat, 1996: 7) Bundan dolayı metni oluşturan yapısal "unsurların birbirleriyle benzerlik, benzeşiklik, koşutluk, aynı zamanda karşıtlık ilişkileri içerisinde oldukları gösterilmeye, böylelikle bir yapıt yorumlanmaya çalışılır." (Aktulum, 2000: 257)

Burada öykünün derin anlamını ortaya koyabilmek amacıyla, öykü eylem düzeyinde kesitlere ayrılacaktır. "Bir parçayı çözümlemek, anlatsal eklemlenişini görmek, bir başka deyişle kurucu öğeler arasındaki sözdizimsel bağıntıları sergilemek, anlam çekirdeklerinin kaynaşma bölgesini bulmak için, göstergebilimsel okumanın ilk aşaması sayılan kesitleme işlemlerini gerçekleştirmek zorundayız." (Rıfat, *Metnin Sesi*, 2007: 191) Kesitleme işleminde zamansal değişimler göz önüne alınacaktır. Kesitleme işlemini takip eden ikinci aşamada anlatının zamansal ve uzamsal yapısı üzerinde durulacaktır. Son aşamada ise anlatı içinde görülen eyleyenlerin (actant³) (Yücel, 1982: 101) bakış açıları ortaya konulacaktır.

¹ Sadık Hidayet (1903-1953), birçok hikâye, kısa roman, iki tarihi dram, bir oyun, bir seyahatname ile bir dizi yergili komedi ve taslak kaleme almıştır. Yazıları arasında ayrıca birçok edebiyat eleştirisi, İran folkloru ile ilgili araştırmalar ve Orta Farsça ile Fransızcadan yapılmış çeviriler yer alır. Hidayet, İran dili ve edebiyatının uluslar arası çağdaş edebiyatın bir parçası haline getiren yazar olarak kabul edilir. Sonraki yıllarda, zamanın sosyo-politik problemlerinin etkisiyle, İran'ın gerilemesinin sebebi olarak gördüğü monarşiye ve ruhban sınıfına yoğun eleştiriler yönelmeye başlayan Hidayet, eserleri aracılığıyla bu iki kurumun süistimallerinin İran milletinin sağırılığının ve körlüğünün sebebi olduğunu gösterme çabasına girmiştir. Çevresine, özellikle de, çağdaşlarına yabancılaşan Hidayet, son eseri Kafka'nın Mesajı'nda ancak ayrımcılık ve baskı sonucunda yaşanabilecek bir melankoli, umutsuzluk ve ölüm halinden bahseder. Yazarın en tanınmış eseri 1937 yılında Bombay'da yayımlanan *Kör Baykuş*'tur. Diğer eserleri şöyle sıralanabilir: *Öykü kitapları: Diri Gömülen (Zinde be-gur, 1930), Moğol Gölgesi (Saye-e Moğol, 1931), Üç Damla Kan (Se qatre hân, 1932), Alacakaranlık (Saye Râşen), Aleviye Hanım (Aleviye hanûm), Bay Hav Hav (Veğ Veğ Sâhâb, 1933), Kör Baykuş (Bûf-e kûr, 1937), Aylak Köpek (Seg-e Velgerd, 1942), Hacı Ağa (Haci Ağa, 1945); Oyunları: Sâsân Kızı Pervin (Parvin dohter-e Sâsân, 1930), Mâzyâr (Maziyâr, 1933); Seyahatnameleri: İsfahan: Cihan'ın Yarı (Esfahan nef-e Cehân, 1931), Islak Yol Üzerinde (yayımlanmamış), (Ru-ye Cadd-e Nemnâk, 1935); İncelemeleri ve araştırmaları: Hayyam'ın Rubâileri (Rubaiyyat-e Hekim Omer Hayyam, 1923), İnsan ve Hayvan (Ensan va Hayvan, 1924), Ölüm (Merg, 1927), Vejetaryenliğin Yararları (Favayed-e Giyahhâri, 1957), Kafka'nın Mesajı (Peyâm-e Kafka, 1948).*

² Çalışmamızda öyküye yapılan göndermeler metinde parantez içi sayfa numaralarıyla gösterilecektir.

³ Actant (eyleyen) terimi ilk kez Fransız dilbilimci Tesnière tarafından kullanılmıştır.

Buna göre, *Goceste Dej* adlı öyküyü oluşturan anlatı evrenini, içindeki anlatsal birimleri ve bu birimler arasındaki ilişkileri irdelemek, yüzeysel anlamdan derin anlama ulaşmak için anlatıyı kesitlere ayırılım. Kesitleme işleminde söylemsel ve anlatsal düzlemler birlikte verilecektir:

1. Kesit:

Başlangıç Durumu: Başlangıç durumunda, genel anlatı izlencesi ortaya konur. Anlatının ilk kesitini oluşturmakla, anlatı kişilerini, onların metin süresince üstlenecekleri eyleyen rolleri ortaya koyulur. Aynı zamanda masalın uzam ve zaman açısından ilk belirlemelerini yapan bu giriş, bir başlangıç ve hazırlık kesitidir. Bu öykünün giriş kesiti doğrudan bir uzam betimlemesiyle başlar. Asivşe yakınlarında bulunan Mekan Kasrı adında büyük, sağlam ve kireç harcından yapılmış üç hisarı ve yedi burcu olan bir yapıdır uzam. Bu uzam üzerine bir geri sapım yapılarak iki yüz yıl öncesine gidilir. Öykü içinde öykü anlatılarak uzamın dünü ve bugünü karşılaştırılır. O günlerde evler ve binalarla dolu bu mamur yerde yaşanan buruk bir aşk hikâyesi anlatılır. Hikâyeye göre; “O zamanlar her gün akşama doğru Mekan Kâkûye (Ö1), ırmakta yıkanan kızı (Ö2) görmek için bu kasrın eyvanında nöbet tutardı. Bu kız daha sonra Mekan’ın genç yaşta ölümüne sebep olur” (s. 102). Bu olayla birlikte uzamın kaderi belirlenir. İnsanlar doğanın yıkıcı güçleriyle işbirliği yapmışçasına burayı yıkmak için el ele vermiş, nemli duvarların dibiyle çatlaklarda biten otlar, kasrı parça parça yemeye başlamıştır. Kasır ve çevresinde hüküm süren sessizlik, gelecek kara günlerin de habercisidir. Sam’ın oğullarının istilasından sonra her yerin yıkık dökük bir hal almasıyla bu sessizlik içerisinde “kasrın önünden şerit gibi küçük bir ırmak, zümrüt yeşili çayırlar arasından yılan misali kıvrıla kıvrıla şarıldayarak akıp yavaş yavaş gözden kaybolur”(s.102). Böylece kasır ve çevresine adeta bir ölüm sessizliği hâkim olmuştur. Kasrın başlangıçta sergilediği o görkemli duruşunun doğanın ve toplumun acımasız gücü karşısındaki çaresizliğiyle yok oluşunu gösteren karşıtlık şöyle gösterilebilir:

Doğa/toplum	X	Uzam/kasır
acımasız		çaresiz
güçlü		güçsüz
zalim		mazlum

2. Kesit:

Uzam ve Özne arasındaki İlişki: Bu kesitte geçmişle kader birliği eden uzamın bugününe dönülür. Artık o muhteşem yapı parlaklığını yitirerek, ürkütücü bir harabeye dönüşür. Halk bu harabe kasra “Goceste Dej (Lanetli Kale)” demeye başlar. Onlara göre burası uğursuz ve lanetli bir yerdir. Yine öykünün bu bölümünde metin süresince eyleyen rolünü üstlenen kişiler görülmektedir. İlk eyleyen rolünü üstlenen Heştun (Ö3) adındaki kişi parlak gözlü, yaşlı ve cılız bir adamdır. O eski görkemli kasrın sol burcunu kendine uzam olarak seçer. Esrarengiz bir kişiliğe sahiptir. Yalnızca kasrın altındaki köy karanlığa büründüğü vakit siyah pelerinini giyinir, dolaşmak ya da çalı çırpı toplamak için dışarı çıkar. Öyküde engelleyici eyleyen olan köylüler (Ö4), harabeye döntüşen uzama, garip

görünürlü, deli mi akıllı mı belli olmayan bu adamın yerleşmesinden korkuya kapılırlar. Onunla bu lanetli kasır arasında bir bağ kurmaya çalışırlar. Böylece okuyucu, öykü süresince kendisinden bahsedilecek olan asıl özneyi uzam içerisinde değerlendirme şansına erişir. Hiç kimse oraya yaklaşamazken Ö4'ün kasrı adeta sahiplenmesi son derece tuhaf-tır. Onları korkutan bir diğer durum da her gün ikindiüstü gelip kasrın önündeki ırmakta yıkanan bir kız çocuğunun; Rûşenek'in (Ö5) varlığıdır.

Bu kesitte olay örgüsünün asıl eyleyenleri olan Ö3 ile Ö5'nin karşılaşmalarına ayrıntılı bir şekilde yer verilir. Olay malum ırmak kenarında vuku bulur. Havanın yumuşak, doğanın sakin olduğu ve gökyüzünde güvercinlerin döndüğü bir günün ikinci vaktidir. Ö5 her zamanki gibi ırmakta yıkanmaktadır. Irmakta yıkanmak onun için en büyük hazlardan biridir. Uzam onun için açık ve esenliklidir. Doğanın sergiledikleriyle iç dünyası aynı paraleldedir. Ansızın rahiplere benzeyen garip görünürlü bir adamın kendisine yaklaştığını fark eder. Ö3'ün uzun kırçıl sakalı, kıvrık burnu ve siyah sakalı ile sergilediği fiziksel görüntüsü karşısında korkuya kapılır. Adam gülümseyerek ona doğru yaklaşırken o, gömleğini alıp göğüslerini kapatarak kendini koruma altına alır. Ö5 giyinirken Ö3 onu korkusunu gidermek için babası yaşında olduğunu söyler. Bütün bu karşıtlıklar şu şekilde gösterilebilir:

yaşlı	X	genç
erkek		kadın
sevecen		korku
yalnızlık		kalabalık
(münzevi bir yaşam)(köy yaşamı)		

Bu kesitte Heştun'un (Ö3) dış dünyayla ilişkisine de yer verilmektedir. Ö3'ün önceki kesitte betimlenen acımasız doğayla uyumu şaşırtıcıdır. Kaleyle beraber etrafı adeta sahiplenmesi ürkütücüdür. Bunlardan anlaşılacağı üzere anlatıcı algısı ile Ö3'ün algısı arasında bir birliktelik bulunmaktadır.

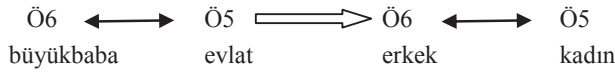
	Algı düzeyi	
Anlatıcı	=	Ö3 (Heştun)

İlk karşılaşmanın ardından aralarında garip bir iletişim kurulur. Sanki yıllardır birbirlerini tanıyorlarmış gibi konuşmaya başlarlar. Ö3 gerçek kişiliğinin arkasına saklanarak "Ben senin baban yaşındayım." (s. 103) ifadesiyle ona güven veren sözler söyler. Bu sahte görünüş Ö5 tarafından gerçek görünüş olarak yorumlanır ve tuhaf bir güven duygusuyla onu bir arkadaş olarak görür. Birden bir geri sapmayla ve istem dışı babasından bahsetmeye başlar. Bu konuşma Ö3'e de terk edip gittiği kızını hatırlatır, ama bu konudan fazla bahsetmez. Aslında Ö5, Ö3'ün kim olduğunu bilir ama yine de ona "Siz büyücü Goceste Dej değil misiniz?" (s. 103) diye sorar. Ö3 bu ismi kendisine köy halkının (Ö4) taktığını söylemesi üzerine, gösterdikleri garip davranışlardan ötürü, köylülerin onlar hakkındaki düşüncelerinden karşılıklı şikâyete başlarlar. Çünkü Ö5 de bu durumdan

son derece muzdariptir. Hem annesi hem de kendisi köylüler tarafından dışlanmış, haklarında türlü dedikodular yapılmaktadır. Bunu fırsat sayan Ö3 bir tür ajitasyon yaparak Ö5'nin güvenini tam olarak kazanmaya çalışır. Böylece iyi kişi olarak görünüp köylülere karşı içinde saklı tuttuğu öfke ve nefret içeren duygularını dile getirip mutlu olur.

Nefret/öfke = mutluluk

Yine aynı kesitte Ö5'in başka bir özelliği de dile getirilir: Suya olan tutkunluğu. Aralarında geçen bu kısa sohbetten sonra artık tamamen rahatlayan Ö5, şimdiye kadar hiç kimseyle paylaşmadığı yaşama dair duygularını dile getirmeye başlar. Özellikle suyu ne kadar sevdiğini, suda yüzdüğü zaman adeta doğayla konuştuğunu anlatır. Bu konuşma onların iç dünyalarının dışa yansımadır. Ö5 suya olan tutkusundan, yüzdüğü zaman doğanın adeta kendisiyle konuştuğundan ve insanoğlunun canlıların özü olduğundan bahseder. Ö3 doğadaki bütün canlıların duygularını taşıdığımızdan ağır basan bazı duyguları öldürmek gerektiğinden söyler. Ama Ö5'i ikna edemez. Çünkü o suyla olduğunda insanlarla olduğundan daha mutlu olduğunu anlatır. O, balığı öldürmek için kendimi öldürmeliyim. Denizden, sudan uzaklaşacak oldum mu vücudumun bir parçası denizin dalgalarında kalıyor" der (s. 104). Hatta suda ölmek bile onun için mutluluktur. Suya olan bu düşkünlüğü onun hayata tutunmasının bir göstergesidir. Suyla olan bu yakınlığı geçmişle de ilintilidir. Çünkü bir su tutkunu olan büyükbabası (Ö6) da, nihayetinde boğularak ölmüştür. Su bir yaşam kaynağıyken bir anda karşımıza sonu hazırlayan bir olgu olarak çıkıyor. Ama Ö5 için ölüm bir son değil, bir başlangıçtır. Çünkü büyükbabanın bir çocuğu vardır ve kişinin ruhu ya da bir takım özellikleri kendi çocuğuna geçer. O halde tamamen ölmemiştir. Burada bir reenkarnasyondan söz edilmektedir. Bu durum Ö5'e yansır ve dönüşüm gözlenir:

Ö3 bir anda konuşmanın konusunu değiştirir. Birdenbire kendisinin asıl edimi olan ama Ö5'in hiç ilgilenmediği bir konudan bahseder: "Altın". Babasının altınla ilgilenip ilgilenmediği sorar. Babasının sadece altın aradığını öğrenir. Konu Ö5'in ilgisini çeker ve aynı soruyu Ö3'e yöneltir. Bir geri sapmayla yedi yıldır bu işle uğraştığından, çektiği sıkıntılardan ve başarısızlıklarından bahseder. İyi kişi olarak görünüp kandırıcı bir davranış rolüne bürünür ve nihayet gizemin cevabının büyücünün elinde değil, onun kendisinde yani büyüleyici gülüşünde olduğunu söyler. Artık Ö3 değer nesnesine yaklaşmıştır. Yıllardır uğraştığı tutkusunun belki de sevdasının gerçek olma zamanı gelmiştir. Nihayet "İksir-i âzam"ı gerçekleştirecektir. Burada bir iç odaklayım ile onun iç dünyasını, duygu ve düşüncelerini, gelecekle ilgili planlarını okurun görmesi sağlanır. Bu durumun Ö3 açısından değerlendirilmesi şöyledir:

Gönderen	Nesnel	Gönderilen
Ö3	Altın	Ö3
	Güç	

Bu durumun yardımcı eyleyen Ö5 açısından değerlendirilmesi şöyledir:

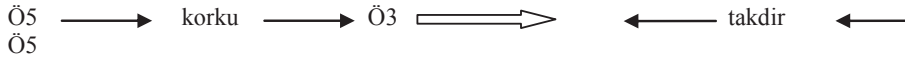
Gönderen	Nesne 2	Gönderilen
Ö5	Şefkat Güven	Ö3

Bu konuşma karşısında şaşırın Ö5, aynı zamanda bu sözlerden etkilenir. Çünkü daha önce kimse kendisiyle bu türlü konuşmamış ve onu "aptal ve deli"(s. 104) demişlerdir. Yine de Ö5 bu konuşmalardan bir şey anlayamaz, biraz korku biraz da tedirginlikle kafası karışık halde uzaklaşmak ister. Ö5, sahte bir sevginin büyümesine kapılmıştır.

kadın	X	erkek
gerçek		yalan
dürüstlük		aldatma
safılık		kurnazlık

3. Kesit:

Ö3'ün Ö7'yi Elde Etme Girişimi: Bu kesit gizemin biraz daha arttığı ve sona biraz daha yaklaşıldığı kesittir. Bu kesitte, Ö5'in annesi Ö7 ortaya çıkar. Burada Ö7 bir dönüm noktasıdır. Karşılaşma aynı uzamda gerçekleşir. Ö5'in annesinin kendisini merak edeceğini söyleyip ayrılmak istediği sırada; uzun boylu, beyaz çaduralı bir kadın yavaş yavaş yaklaşır. Gözlerini Heştun'a (Ö3) dikmiş halde bir süre kalır ve bayılıp düşer. Daha önce de bu tür bayımlara tanık olduğu için Rûşenek (Ö5) şaşırmaz. Koşup yardım etmeğe çalışır. Onu şaşırtan asıl olay, Heştun'un gösterdiği doğüstü güçtür. O, Ö7'ye yaklaşır ve parmağını alnına dokundurarak uyandırır. Bu olay Rûşenek'i bir kez daha etkiler. Dahası ona karşı takdir duyguları beslemesine neden olur. Ö5 açısından bir değişim söz konusudur:

4. Kesit:

Köylülerin Geçmiş Soruşturması: Bu kesitte Ö7, Ö3 ve Ö5 köy halkı (Ö4) tarafından gözlem altına alınır. Davranışları ve geçmişleri sorgulanmaya başlar. Kimse onlarla konuşmadığı için iç dünyalarını ve neden burada olduklarını bilmeden aralarında endişeyle karışık konuşmalar yaparlar. Onları dışardan izleyerek ve davranışlarına bakarak biraz da önyargılı bir yaklaşımla haklarında karar verme yetkisi edinirler. Bu kadınla adam hakkında ilginç hikâyeler dolaşır ağızlarında. Yine bir geri sapmayla yedi yıl öncesine gidilir. Burada uzam ve onun etrafında cereyan eden olaylarla ilişkin önemli bilgi okura aktarılır. Ö3'ün gerçek adımın Heştun değil de Molla Şem'un olduğu, bir dervişle Dilber'e gelen Ö3'ün Goceste Dej harabelerine yerleştiği, dervişin bir süre sonra ortadan kaybolması adeta bu laneti doğrular niteliktedir. Heştun'un durumu da bunu teyit etmektedir (s. 105). Bu ifadelerle okuyucu kahramanı uzam içerisinde değerlendirme şansına erişir. Kimilerine göre cinlerle, ruhlarla haşır neşir olmuştur; kimilerine göre Demâvend Dağından

kırmızı kükürt getirip simya işiyle uğraşmıştır. Hatta köyde iki kızın kaybolmasından onu sorumlu tutarlar. Adamın tuhaf davranışları onu bir büyücü gibi göstermiş “onun gözüne bakanın büyüleneceğine” (s. 105) inanır olmuşlardır. Gurup vakti Heştun’u tepede gören köylüler Besmele çekmeye başlarlar. Çünkü yaygın inanışa göre cinler ve kötü ruhlar Besmele çekince yaklaşmazlar. Ama asıl gizem, yaz kış kasrın sol burcundaki bacadan sürekli mavi bir duman yükselmesidir. Burada *güzel* manasına gelen Dilber ile *Lanetli Kale* anlamına gelen Goceste Dej uzamları arasında bir tezatlık söz konusudur. Bu kesitteki karşıtlığı şu şekilde gösterebiliriz:

Dilber	X	Goceste Dej
esenlikli		esenliksiz
güzel		çirkin
açık		kapalı
gerçek		yalan

4.1. Alt kesit:

Rûşenek ve Horşid’in köyde ortaya çıkması: Bu kesitte uzam ve zaman konusunda bir ayrıntılandırma verilmektedir. Geri sapmalarla ilk olarak dört ay öncesi, sonra da daha geriye gidilerek on bir yıl öncesi okuyucuya hatırlatılır. Rûşenek ve Horşid dört ay önce köye gelirler. Goceste Dej yakınlarındaki evlerine yerleşirler (s. 106). Bu ifadeden sözkonusu kişilerin aslında köyün yabancıları olmadıkları gerçeği ortaya çıkmaktadır. Bir arada herkes on bir yıl öncesini hatırlar. Baba Ö6, kötü bir şöhret dolayısıyla evi terk etmek zorunda kalmıştır. “Bu evi cinlerin taşa tuttuğu...” (s. 106) söylentisi aslında evi ucuza kapatmak için köydeki komşuların yaptığı işidir. Ev satılmaz ama evin adı kötüye çıkar. Mekan Kasrı’na belki de köylüler (Ö4) bu eve yakın olduğu için Goceste Dej lakabını vermişlerdir. Gerçekle yalan birbirine karışır. Köy halkı (Ö4) geçmişi hatırlayarak bu günün endişesini yaşamaya başlar.

geçmiş	X	şimdi
yalan		gerçek

Zaman konusunda ise yine bir geri sapma söz konusudur Horşid’in (Ö7), yaşamındaki olumsuzlukların ve belirsizliklerin başladığı zaman sekiz yıl öncesine uzanır. Babasından kaçışıyla başlayan süreç, kocasının Yahudi olduğuna dair suçlanması üzerine (Ö7)’yi “ Senı terk ettim ama umarım geri döndüğüm gün herkes benim kim olduğumu anlayacak” (s. 106) şeklinde bir mektup göndererek gizemli bir şekilde ortadan kaybolmasıyla devam eder. Yeniden baba evine gelen Ö7, bu olaydan dört yıl sonra hastalanır ve bu hastalıktan sonra gece aniden sıçrayıp uyurken yürümeye başlar ve sonra geri dönüp yatağa yatar. Metnin içerisinde fazla dikkat çekmeyen bu durum, ileriki bölümlerde anlaşılacağı üzere aslında önemli bir bilginin okura aktarılmasıdır. Çünkü bu süreçte (Ö3)’ün edimine ulaşmasında istem dışı yardımcı eyleyen rolünü üstlenecek olan (Ö7)’de ortaya çıkan değişim dile getirilmektedir. Böylece Ö7’nin geçmişi ile şimdisi arasında bir karşıtlık gözlenir:

geçmiş	X	şimdi
birliktelik		yalnızlık
mutluluk		mutsuzluk
sağlıklı		hastalıklı
esenlikli		eseniksiz
bilinen		bilinmeyen

Bir yıl sonra babasını kaybetmesiyle iyice yalnızlığa bürünen Ö7, kendisine miras kalan bu eve dönmek zorunda kalır. Fakat uğursuzluklar peşini bırakmaz. Bu evin kötü şöhreti ve uyurgezer Horşid'in gizemli hali köylüleri kötü düşüncelere sevkeder ve nitekim ana-kızı Ö3'ün işbirlikçisi olarak görürler.

5. Kesit:

Felaketin Başlangıcı: Bu kesitte sıra dışı bir olay gerçekleşir. Ö7'nin istem dışı da olsa Ö3'ün etkisi altına girdiği kesittir. Bu etki aslında Ö5'i adım adım felakete yaklaştıran bir eyleyenler işbirliğidir. Geçmişte yaşadığı hastalıktan kalan bir alışkanlıkla Ö7 yatağından kalkar ve önce kızına bakıp nefesini dinler. Bunun nedeni, onun hayatta olduğundan emin olma isteğidir. Geçmişte yaşadığı ayrılıklardan birini yeniden yaşamak korkusudur onu böyle yapmaya zorlayan. Daha sonra gecenin karanlığına meydan okurcasına beyaz çarşafını giyinir ve ağır adımlarla yola koyulur. Ama bu defa güzergâhı değişmiştir. Bilemediği bir güç onu Goceste Dej'e giden tehlikeli yola çeker. Sanki daha önce defalarca gelmiş gibi sol burcun önünde bulunan ahşap kapıyı açar, koridor boyunca ilerler. Koridorun sonunda sağda bulunan başka bir kapıyı açar, basamakları iner ve havası ağır, rutubetli bir mahzene girer. "Horşid kenarda durdu, başını öne eğip elpençe beklemeye başladı" (s. 107) ifadesi bütün bunların kendi iradesi dışında gerçekleştiğini adeta kanıtlar niteliktedir. Karşı mücadele etme dürtüsü tamamen ortadan kalkmıştır. Ö7, bir efendi-köle ilişkisiyle karşı karşıyadır. Burada uzam ile kişi arasında bir betimleme yapılır. Böylece kalenin gecenin etkisiyle de ortaya çıkan ürpertici görüntüsü, içerisinde yaşayan Ö3'ün yüzüne yansımıştır. "Kemikli yüzüyle morarmış gözlerinin ocağın aydınlığı önünde korkunç görünüyordu" (s. 107) cümlesi, bu iki uyumu dile getirir. Ö3 ve Ö7 arasında bir karşıtlık gözlenir:

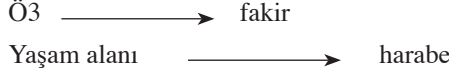
Ö3	X	Ö7
erkek		kadın
siyah		beyaz
efendi		köle
kötü		iyi
açık		kapalı
bilinen		bilinmeyen

5.1. Alt Kesit:

Bu kesitte Ö3'ün fiziksel görünüşüyle yaşadığı kapalı ve eseniksiz bir uzam tasviri dile getirilir. "Uzun sakallı, ince dudaklı, kırışık alınlı, küçük ve cılız görünüşü"nü (s.

107) tamamlayan kirli elleri, onu biraz daha korkunçlaştırır. Bulunduğu yerin mağaraya benzemesi, duvarda asılı bulunan paslı bir kılıç, su kabağı, imbik ve havaya dağılmış ilaç kokusu, bunların tümü onun gizemli haliyle, fakirliğiyle uyum içerisinde.

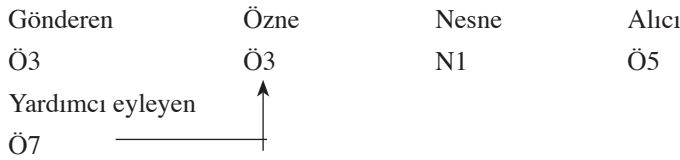

Burada Ö3, edimine ulaşmasını sağlayan Ö5'i uzamına getirme çabasıdadır. Bu nedenle Ö7 bir yardımcı eyleyen olarak kullanır. Yine bu kesitte dikkat çeken bir nokta da Ö3'ün Ö7 üzerinde kurduğu hâkimiyettir. Geleceğinden emin olduğu için geldiğini fark eder ama yüzüne bile bakmaz. Birkaç dakika sonra yanına giderek amirane bir tarzda konuşmaya başlar. Eli boş gelmesi onu kızdırır ama “yarın gece elimden kurtulamazsın” (s. 107) şeklinde tehditle istediğini elde etme garantisini sağlar. Uyandırmadan getirmesini sıkı sıkı tembihler. Ö7, korku ve çaresizlik içerisinde. Solukları hızlanır, şakaklarından ter damlaları süzölmeye başlar. Ö3'ün son kez yaptığı sert uyarısı karşısında “evet” (s. 107) diyerek ağır adımlarla dışarı çıkar. Bu olaydan sonra Ö3'ün ümidi iyice artmıştır:

Ümit = kavuşma + mutluluk
Horşid = çaresizlik + teslimiyet

6. Kesit:

Ö3'ün nesnesine ulaşması: Bu kesitte Heştun'un (Ö3) kendi sözleriyle değer nesnesine adım adım yaklaşması okura aktarılmaktadır. Artık o, edinç aşamasından edim aşamasına geçer. Değer nesnesine kavuşmadaki edinç aşamasında kararlı ve son derece cesaretlidir. Gözü hiçbir şey görmez. O, ocağın üzerindeki “iksir” adını verdiği yeşil suya bakarken alaycı bir gülümsemeye “yarın gece üç damla kan benim iksirime, altın suyuna ruh verecek. Bakirenin üç damla kanı...” (s. 108) sözleriyle içindeki gerçeği dışa yansıtır. Bir iç hesaplaşmanın dışa yansımadır kendi kendine söyledikleri. Burada daha önce altın elde etmeye çalışan üstatların başaramadıklarından ve sonuncusunu öldürdüğünden söz eder. Kendisine göre büyücülerin bütün sırlarına sahiptir. Artık onların meyvelerini yeme zamanı gelmiştir. Yedi yıldır ölümler gibi yaşadığından, karısını ve çocuğunu terk ettiğinden bahseder. Yarından sonra yerin altından çıkacağı ve elde ettiği güçle bütün mutluluklara sahip olacağı hayalini kurar. Kahkahalar arasında “altın altın” diye haykırmaya başlar (s. 108). Altın onun yaşamının bir parçası değil ta kendisidir. Bunu eyleyenler şemasında şu şekilde gösterebiliriz:

Birden ocağın önünde durup susar. Gözünü pas rengine çalan yeşil sıvıya diker ve tekrar o zavallı halini takınıp ocağın kenarına yığılır. Acaba bu onun için gerçekten mutlu olacağını düşündüğü günlerin başlangıcı mıdır?

7. Kesit:

Ölüm Sessizliği: Bu kesitte Ö5'in ölüme hazırlanışına yer verilir. Ö3, Ö7'ye verdiği emrin yerine geleceğinden emin bir tavırla gece yaşanacak ritüelin tüm hazırlıklarını yerine getirir. Önce tahta bir sedir yapıp üzerine beyaz bir örtü sererek ocağın önüne yerleştirir. Gizemin parçaları yavaş yavaş netleşmeye başlar: Etrafta geometrik şekiller, açık duran bir elyazması kitap ve ulaşabileceği mesafede paslı bir kılıç. Pas rengine çalan yeşil sıvının buharından gözlerini ayırmayan Heştun, sabırsızlıkla sık sık kapıya bakar.

Gönderen	Özne	Nesne
Gönderilen		
Ö3	Ö7	kız
Ö7	Ö3	Altın

8. Kesit:

Ö5'in Ö7den Ayrılığı: Beklenen saatte kapı açılır. Kucağında beyaz beze sarılı bir şeyle Ö7 içeri girer. Ö5 için esenlikli bir uzam olan "dışarı" artık kapalı ve esenliksizdir. Onu görür görmez yerinden kalkan Ö3, gördüklerinden mutlu bir şekilde Ö5'i kucağına alır ve Ö7'e gitmesini ve iki gün boyunca kimseyle konuşmamasını sert bir ses tonuyla sıkı sıkı tembihler. Bir kez daha çaresizliğin pençesinde kıvranan Ö7, başı önde ter döke- rek ağır adımlarla oradan uzaklaşır. Bu durum Ö7 için ;

Gönderen	Özne	Nesne
Gönderilen		
Ö5	Ö7	mutsuzluk
Ö7		ayrılık

9. Kesit:

Ö3'ün Edimi: Bu kesitte hedefine ulaşmak için gözünü kırpmadan bir insanın hayatına son vermenin ayrıntıları gözler önüne serilir. Artık umarsızca edimi gerçekleştirir. Hiçbir şeyin farkında olmaksızın sedirin üzerinde uyuyan ama terler içinde olan kıza yaklaşıp. Aceleyle bezi üzerinden çeker, bir şeyler mırıldanarak yere bir takım çizgiler çizer ve duvardan aldığı paslı kılıcı kızın boğazına saplar. Onun ölümlü korkunç boğuşması karşısında büyük bir soğukkanlılıkla akan kanı şişelere doldurmaya başlar. Ö3, gerçekleştirdiği dönüştürücü edimle kendisini mutlu kılarken, Ö5'in hayatını feda etmesini aslında hiç umursamamaktadır.

Gönderen	Özne	Nesne
Gönderilen		
Ö3	Ö3	ölüm
Ö5		yaşam
Ö3		güç altın

10. Kesit:

Bitiş Durumu: Bu kesit olayların açıklığı kavuştuğu çözüm kesitidir. Burada Ö3 korkunç gerçeğe yüz yüze gelir. O, para ve güç uğruna insanlık dışı eylemini gerçekleştirmiş, kızın vücudundaki son damlalar şişeye düşmüştür. Bu sırada kandilin titrek ışığında Ö5'in alındaki lekeyi görür ve tanır. O, yıllar önce terk ettiği kendi kızıdır. Anlatıcı burada hırs ve paranın insanın gözünü ne denli kararttığına vurgu yapar. Dehşete kapılır ve korkuyla kandili elinden atar. Kandil söndükten sonra elinde tuttuğu şişeyi kaldırarak bağırır. "Simya...simya...üç damla kan...kızımın kanı...Rûşenek'in kanı"(s. 110).

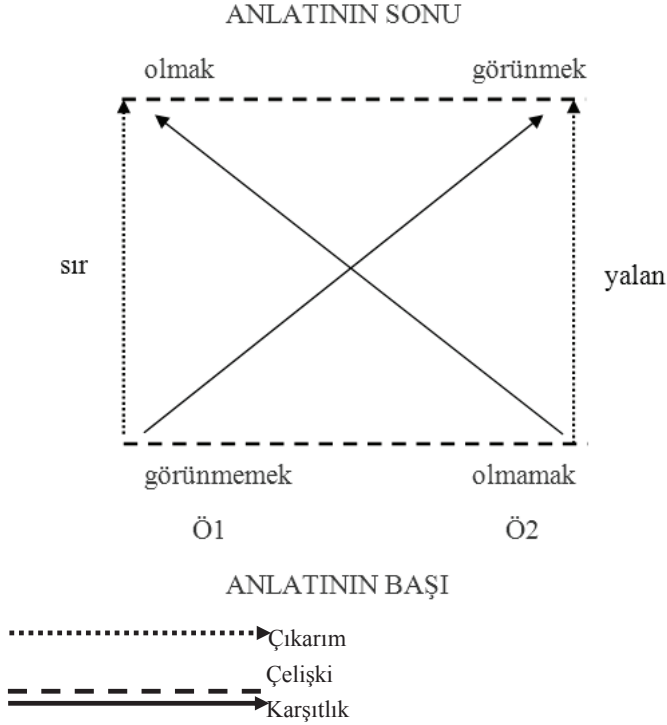
Elinde sıkığı şişe patlar, cam kırıklarının potaya fırlamasıyla pota taburenin üzerine devrilir, içindeki pas rengi sıvı yere dökülerek yayılır ve yangın çıkar. Hırs uğruna verdiği mücadele kendi yaşamına mal olur.

Altın/güç = ölüm/sonsuzluk

Artık Ö3, özlemleriyle, ümitleriyle, bildiği bütün sırlarıyla ve korkunç acısıyla karanlığa gömülür. Köylüler (Ö4) ise, sevinç çılgınlıkları içinde sabaha kadar Goceste Dej'den yükselen ateş ve dumanı seyrederek. Nihayet lanet ortadan kalkar ve sonu ölüm de olsa mutluluk yakalanır.

Ölüm = mutluluk

Yüzeysel anlamdan derin anlama inip öyküdeki en temel karşıtlığı, olmak/görünmek karşıtlığı olarak gösterebiliriz:

Anlatıda uzam:

Uzam 1: Öykü Asivişe yakınlarındaki dağın yamacında yükselen Mekan Kasrı adı verilen bir uzamla başlar. Bir geri sapmayla uzamın geçmişteki durumu dile getirilir. Burası iki yüzyıl önce mamur evler ve binalarla dolu bir yerdir. Başlangıçta esenlikli ve sosyal bir uzamdır. Tarihsel süreç içerisinde uzamda bir dönüşüm olur. İçinde yaşanan bir takım kötü olaylar neticesinde kapsayan ve açık bir uzamdan kapalı ve eseniksiz bir uzama dönüşür. Kasrın önünden akan küçük şerit gibi ırmaktan başka her şey değişmiş, geriye harabe bir kasr kalmıştır.

Uzam 2: Harabeye dönüşen kasır, Goceste Dej ismiyle olay örgüsü içinde merkezi bir uzamdır. Kasvetli ve ürkütücüdür. Burası Ö3'ün yaşadığı yerdir. Bütün olumsuz şartlarına rağmen burada, arzusuna kavuşacağı için başlangıçta Ö3 için açık, esenlikli bir uzamken Ö5'in kim olduğunu öğrendikten sonra kapalı ve eseniksizdir.

Ö5 ve Ö7 için durum farklıdır. Yapayalnız olsalar da bu köy onlar için güvenlidir. Köy, kasrın önünde bulunan ırmak, dağ ve bayır esenliklidir. Ancak Ö3'ün hayatlarına girmesiyle bu uzam ve içinde barındırdığı adeta mağaraya dönüşen kasr, esenlikli olmaktan çıkar. Artık kapalı ve eseniksiz bir uzama dönüşür.

Anlatıda zaman:

Uzamdan söz etmek aynı zamanda eylemlerin oluşumu açısından zamandan da söz etmeyi gerektirir. Bu anlatı izlencesinde zamanda geri sapmalar söz konusudur. Öykü olayın geçtiği uzamın iki yüz yıl gerisine giderek bir başlangıç noktası belirler. Uzamda geçmişte yaşananlardan bahsedildikten sonra, tekrar öykü zamanına dönüş yapılır. Yine öykü içerisinde Ö3'ün yedi yıl ortadan kaybolmasından ve Ö7'nin sekiz yıl öncesinde yaşadıkları dile getirilir.

Bakış açıları:

1. Anlatıcı bakış açısı: Bu öykü betimsel ve açıklayıcı söylemlere dayanır. Örneğin Mekan Kasrı ya da Goceste Dej adlı uzamların tasvirleri, Heştun ve Horşid'in fiziksel görünüşlerinin anlatılması betimsel söylemlerken, Heştun'un "altın" elde etmek için izlediği yol, Heştun, Horşid ve Rûşenek'in yaşadığı çevreyle olan ilişkisi, adım adım birbirlerine yaklaşımları açıklayıcı söylemlerdir.

2. Heştun'un bakış açısı: Güç elde etme nesnesine kavuşmak olan Heştun'un, Rûşenek'i bulmasıyla heyecanlanır. Öte yandan yaşamdan ve insanlıktan uzaklaşır. Anlatını başında Ö5'e söyledikleri ve sonunda yaptıkları karşılaştırıldığında olduğu gibi görünmediği ortaya çıkar. Hedefine ulaşmak için yalanı temsil etmiştir. Babalık duygusuyla yaklaştığı Rûşenek, aslında bencilce bir hırsla kurban edilmiştir.

3. Horşid'in Bakış Açısı: Öykünün sonu Horşid için trajiktir. Başlangıç durumunda hayattan ümidi kestiği anda belki de kızı için yeniden yaşama dönüş vardır. Ama Heştun'un gelmesiyle yine başlangıç noktasına döner. İstem dışı da olsa kızını elleriyle Heştun'a yani ölüme terk etmesiyle belki de kendi sonunu hazırlar.

4. Rûşenek'in Bakış Açısı: Anlatının başında yalnızlığını paylaşan birini bulduğu yanılısamasına kapılmış ve bunun bedelini hayatıyla ödemiştir.

Sonuç gözlemleri:

Burada öyküyü kesitleme işlemlerine dayanarak bölümledikten sonra anlatı izlenimleri incelenmeye çalışılmıştır. Anlatısal ve söylemsel yapıların düzenlenişi göstergelimsel kavramlar aracılığıyla yorumlanmaya çalışılırken öykünün üretiliş sürecinin aşamaları da saptanmıştır. Öyküde on ana kesit ve dördüncü ve beşinci ana kesitlerde birer alt kesit tespit edilmiştir. Kesitlerdeki eyleyenler şeması ve karşıtlıklar gösterilmiştir. Öyküde olmak/görünmek temel karşıtlığından hareketle yüzeysel anlamdan derin anlama geçilmeye çalışılmıştır. Öykünün zaman ve uzamı incelendikten sonra anlatıcı ve temel eyleyenlerin bakış açıları üzerinde durulmuştur. Nihayetinde yüzeysel anlamdan derin anlama ulaşma çabası sergileyen göstergelimsel çözümleme metodu, evrensel gerçekliğe varmaya çalışır. Nitekim yaptığımız çözümleme sonucunda varılan sonuçlar açısından hırsa dayalı bir aldatmacaya temellenen öyküde insana dair şu evrensel gerçeklik tespit edilmiştir: Tüm gerçekleri bildiklerini zanneden insanlar bile kendileriyle ilgili bazı gerçekleri anlayamamaktadır. İnsanlar arasındaki duygular geçicidir. Bunların birçoğu çıkarılara dayanır. Maddî çıkarlar için insan en samimi duygulardan vazgeçebilir. Hidayet bu evrensel insani özelliği metninde çarpıcı bir biçimde işlemiştir.

Kaynakça

- Aktulum, K. (2000). *Metinlerarası ilişkiler*. Ankara: Öteki Matbaası.
- Âryenpûr, Y. (1382). *Ez Nîmâ tâ rûzgâr-i mâ*. Tahran: Zevvar
- Hidayet, S. (2005). *Üç damla kan* (M. Kanar, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kıran, Z. ve Eziler Kıran, A. (2007). *Yazınsal okuma süreçleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Rıfat, M. (1996). *Homo semioticus*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Rıfat, M. (2005). *XX. Yüzyılda dilbilim ve göstergelimsel kuramları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Rıfat, M. (2007). *Metnin sesi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Yücel, T. (1982). *Yapısalcılık*. İstanbul: Ada Yayınları.

